

The Development and Support of Creativity in Early Childhood Period

H. Elif DAĞLIOĞLU¹

Abstract

Creativity is a talent that has existed since the day man was created and exists in every human being. Creative thinking is a force. When the studies on creativity are examined, it can be seen that they are usually on who we are as creative individuals, what we do and what product we create in the end, so far. From the perspective of development, the development of creativity in other areas of development are different but closely related to each area of development is to be seen. To support creativity, the child's development should be taken as a whole and game playing, which is the most significant task for the child, and imitation, one of the most important methods of learning, should be used. In this article, especially to improve the creativity of children in early childhood characteristics of creative people, creative abilities and creative utilization of mobile games should be emphasized.

Keywords: early childhood period, creativity, development, game, activity

Extended Summary

Creativity is a talent, which has existed since the day humanity was created, is closely related with cognitive and perceptive development and the development of the brain, and exists in every human being. Creative thinking is a force. Thanks to this force, people have created innovations in many technological tools and equipment, in art and literature. When the studies on creativity are examined, it can be seen that they are usually on who we are as creative individuals, what we do and what products we create in the end, so far. When the various definitions of creativity are examined, creativity is usually defined to encompass a wide perspective ranging from the talents displayed by people defined as genius, due to their high level of creativity, to the capabilities in daily life in a way that covers all of us.

---

¹ Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, edaglioglu1@gmail.com

Examined the development of creativity in other areas of development, but not all development in different areas of development is seen to be associated closely with. While creativity is a talent that exists in humans, certain opportunities have to be provided starting from early ages for its emergence and development. These opportunities can be listed as skills such as accepting differences, providing the chance to work together and alone, having time for skills such as listening, thinking and focusing and having a serious attitude towards their questions. Together with these conditions, children should also be supported about their learning, solving their high level problems and supporting their appropriate task needs and their habits that allow them to try again and again. With these conditions, children can become creating and producing individuals.

The importance of examining the lives of the people who are known with their creativity and of creative talents and the dramatic activities that can be provided to children to develop these in enabling children to think in a creative and productive manner should be known. Creative people, unusual thoughts, unusual, and briefly describes the clearing, making important discoveries, new perspectives, make judgments and insights of the original ways, and text describing the world and changing the culture of the people in this way. The characteristics of these people different from other people, their life stories, successes and failures to know the children in front of them will shed light on the difficulties of succeeding. However, the emergence of creative potential and contribute to the development of analysis, synthesis, conversion, fluency, flexibility, and so on analogical thinking. There are a lot of creative talent. These activities will develop the creative abilities to apply these skills at home, at school and knowing that is extremely useful. Particularly in active activities, involving games, which are the most important task for children, characteristics that are dramatic, pantomime-like and enable them to create various games through phenomena, situations and events that are around, through enabling them to actively participate, think in a different way and use their five senses, stimulate divergent thinking, imagination and problem-solving, compared to other games. Moreover, these games support characteristics such as auditory awareness, concentration, controlling physical self, discovering and awareness of emotions, joking, self-confidence in speech and performance, understanding others in a humanistic and emphatic manner and critical thinking.

Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılığın Gelişimi ve Desteklenmesi

H. Elif DAĞLIOĞLU ²

Öz

Yaratıcılık, insanların yaratıldığı günden bu zamana kadar var olan ve her insanda mevcut bir yetenektir. Yaratıcı düşünme bir güçtür. Yaratıcılıkla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde günümüze kadar daha çok yaratıcı bireyler olarak kim olduğumuz, ne yaptığımız ve sonuçta ne ürün ortaya koyduğumuzla ilgili oldukları görülmektedir. Gelişim açısından bakıldığında, yaratıcılığın gelişiminin diğer gelişim alanlarından farklı olduğu ancak her bir gelişim alanı ile yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Yaratıcılığın desteklenmesi için çocuğun gelişiminin bir bütün olarak ele alınması, en büyük işi olan oyunun ve en önemli öğrenme yollarından biri olan taklidin kullanılması gerekmektedir. Bu makalede, özellikle erken çocukluk döneminde çocukların yaratıcılıklarını geliştirmek için yaratıcı kişilerin özellikleri, yaratıcı yetenekler ve yaratıcı hareketli oyunlardan yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: erken çocukluk dönemi, yaratıcılık, gelişim, oyun, etkinlik

Giriş

Hepimiz yaratıcı düşünmenin sonucu olan insan eliyle yapılan şeyleri ve fikirleri kullanırız. Örneğin, giydiklerimiz ve kullandığımız teknoloji gibi. Toplum, her zaman yaratıcı ve hayal gücü kuvvetli problemlere yaratıcı çözümler bulabilen ve güçlü hayal gücünü öncelikle birbiriyle ilgisiz fikir ve becerilerle birleştirebilen kişilere ihtiyaç duyar. Pek çok insan sadece yaratıcılığını kullanmakla kalmayıp aynı zamanda çevrede güzel bir durum oluşturmak için bile bu becerilerini ortaya koyarak üretici konuma geçebilir (Duffy, 2006).

Yaratıcılık günlük ortamlarda ve insan çabasının olduğu her yerde olabilir. Her insanda yaratıcı olma yeteneği vardır. Yaratıcı düşünme süreci, her şeyden önce güçlü bir algılama yeteneği ve keskin bir duyarlılık gerektirir (Gönen, Şahin, Tanju ve İpek, 1998). Yapılan araştırmalar insanlara yaratıcı deneyimler sunulduğunda bireyin potansiyelinin tamamını geliştirdiği, düşünce, hareket ve iletişim için kapasitesini arttırdığı, duyguları ve duyarlılığı beslediği, fiziksel ve algı becerilerini genişlettiği, değerleri keşfetmeyi sağladığı, kendi ve diğer kültürleri anlamayı kolaylaştırdığı belirlenmiştir (Craft, 2001; Caluste Gulbenkian, 1982). Bu sonuç, yaratıcı etkinliklerin mümkün olduğunca erken yaşlarda çocuklara sunulmasının önemini ortaya koymaktadır.

---

¹Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi edaglioglu1@gmail.com

Çocuklara erken yaşlarda yaratıcı deneyimler sunulduğunda gelecek gelişimlerini büyük ölçüde etkiler. Erken deneyimler ne kadar zengin olursa şimdiki ve gelecek ihtiyaçlarını kavramaları ve eğilimlerini geliştirmeleri o kadar mümkün olacaktır. Yaratıcılıkla ilgili hemen hemen herkesin bir görüşü ve yaptığı bir tanımı vardır. Ancak yaratıcılığın tanımlanması oldukça güçtür ve bu konuda alanda oldukça fazla tartışma mevcuttur (Gardner, 1993; Fisher, 2003). Bu bağlamda günümüze kadar yaratıcılıkla ilgili yapılan tanımlardan öne çıkanları gözden geçirmekte yarar vardır.

Yaratıcılık nedir?

Yaratıcılık, Oxford sözlüğünde “*yaratma-ortaya çıkartma*” olarak; Parnes (1963:5) tarafından “*Önceki deneyimlerimizle bağlantıları içeren uyarıcılara (objeler, semboller, fikirler, insanlar, durumlar) tepki veren ve genel olarak en azından bir alanda birleşen düşünme ve yansıtma sürecimizdir*” şeklinde açıklanmaktadır.

McKellar (1957) bütün yaratıcı düşüncelerin, bilinçli ya da bilinçsiz olarak gelecek veya şu anki dış kaynaklarla elde edilebileceği üzerinde durmuştur. Yaratıcılığın birden bire oluşmadığını ve yaratıcı öğenin bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin tekrar düzenlenerek ve birbiriyle ilişkilendirilerek oluşturulduğunu ileri sürmüştür.

Mc Kinnon’a (1962) göre yaratıcılık bir yansıma ya da fikir içeriyorsa ve yeni gibi görünüyorsa da aslında yeni olmak için gerçekten yeterli değildir. Yeterli olabilmesi için kısmen bir problemi çözmesi gerekmektedir. Mc Kinnon gerçek yaratıcılığın, bir anlayışı barındıran, bunu değerlendiren ve bütünü algılayabilmek için ayrıntıları gösteren özellikler taşıması gerektiğini belirtmiştir. Yaratıcılık, ürünün orijinalliğini, uyumluluğunu ve ortaya konuşunu içerir ve uzun vadeli bir süreçtir. Burada önemli noktalardan birisi de ortaya çıkan ürünün amaçlara uygun olarak oluşturulmasının gerekliliğidir.

Fromm ise, yaratıcılığı ikiye ayırmıştır. Birincisi, resim yapma, müzik besteleme, roman ve şiir yazma gibi yeteneğe bağlı, öğrenilebilen ve alıştırmalarla geliştirilebilen ve ürün veren yaratıcı etkinliklerdir. İkincisi, her türlü yaratıcılığın temelinde bulunan, yaratıcı tutum ve davranış biçimidir. Bu ikinci tür yaratıcılık, bir ürünle görünür duruma gelmeyebilir, bir karakter özelliğidir, görme, algılama ve tepki verme yetilerinin işlenmesi ile geliştirilebilir (Akt. Gönen vd, 1998).

Gardner (1993); Feldman, Csikszentmihalyi ve Gardner (1994) yüksek yaratıcılık veya “büyük C” olarak tanımlanabilen duruma odaklanmıştır. Yaratıcılığın bu düzeyi, örneğin; müzik, bilim veya edebiyat gibi belirli bir alan veya konuda yenilik, değişiklik ve mükemmellikle ilişkilidir. “Büyük C” yaratıcılık, geçmişteki bilgi ve perspektiflerle bağlantıyı koparmak, yeni ve kayda değer bir şeyler hakkında, bir alanda çaba sarf etmek, bir şeyleri bir alanda önemli bir yolla yapmaya çalışarak değiştirmek ve dönüştürmektir (Feldman vd, 1994). Bu, Freud, Einstein, Picasso veya Stravinsky gibi dahilerin yaratıcılığıdır. Bir alandaki hakimiyetle ilgili olabilir. Örneğin, Mozart’ın zamanında sanatını alandaki diğer insanlardan çok daha iyi yapabilmesi ya da Freud’un tıp alanında kendi kendisini keşfetmesi gibi.

Pek çok alanda yaratıcı ve başarılı olan kişiler çoğunlukla çalışmalarına tamamen konsantre oldukları için zaman duygusunu kaybederler ve derin bir tatmin duygusu yaşadıkları çalışmalar sırasında başlarını kaşıyacak vakit bulamazlar. Bu tatmin ve gerçekleştirme duygusu Csikszentmihalyi tarafından “akış” olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Csikszentmihalyi akışın, bir kişiyi kişisel yaratıcılığına gömülmüş bir şekilde çalışırken motive eden duygu olduğunu ve mücadele etme ile bu öğeleri harekete geçirme kapasitesi arasında bir denge sağlandığında ortaya çıktığını ileri sürmüştür (Csikszentmihalyi ve Wolfe, 2000). Csikszentmihalyi akan bir yaratıcı deneyimin bazı bileşenleri olduğunu ileri sürmüş ve bunları şöyle sıralamıştır;

- Çalışmada ilerlerken belirgin hedefler
- Hazır geribildirim
- Bir kişinin çabaları ve becerileri arasında denge
- Hareket ve uyanıklığın karışımı
- Birinin bilincinden ilgiyi başka tarafa çevirememesi
- Başarısızlık konusunda endişelenmeme
- Utangaç olmama
- Zaman duygusunun bozulması

Csikszentmihalyi’ye göre, bu bileşenler karmaşık ve içine çeken bir biçimde bir araya gelmekte ve akış içinde bir insanın zaman, mekân ve kendi iç dünyası içerisinde geçici olarak kaybolabildiğinde meydana gelmektedir. Araştırma, sorgulama, gönüllü bağlantılar kurma ve farkındalığın olduğu bir ruh halinde akış ve sürprizler gerçekleşebilmektedir. Bu suretle yaratıcılık ilerler ve içsel motivasyon tetiklenmektedir (Csikszentmihalyi, 1991).

Yaratıcılığın tanımı konusunda tartışmalar, genellikle bunun sanatla ilgili alanlarla sınırlandırılmasına, basit bir beceri olarak görülmesine, koşullar uygun olduğu takdirde gelişebileceğine, belli kalıp yargılar içerdiğine ve üstün yetenekli kişilerle sınırlandırılmasına ilişkindir. 2000'li yıllara gelindiğinde bu bakış açısının değişmeye başladığı ve yaratıcılığın; *"orijinal ve değerli sonuçlar ortaya çıkarmak için biçimlendirilen aktivitedir."* (NACCE,1999); *"Kişide mevcut olan durumu gerçekleştirme yeteneğidir."* (Francis-Gardener, akt. Duffy, 2006); *"Karmaşık ritimleri birlikte çalabilecek kapasiteye ve mental tutumlara sahip bir senfoni orkestrasının hassas bir ahenkle çalıyor olması, yani öğrenmenin daha ileri bir formudur."*(Claxton, 2003:3) şeklinde tanımlandığı görülmektedir.

Yaratıcılığa bakış açısının değişmesiyle birlikte "büyük C" yaratıcılığın ardından "küçük c" yaratıcılığın odak noktası olmaya başladığı görülmektedir. Craft (2001) bu terimi, bireyin yön ve gezinti alanı bulması olarak açıklamıştır. Bu tanımlama bilinçli buluş sürecini ifade etmektedir ve olağanüstü katılımcılardan daha çok normal insanların becerikliliğini tanımlanmaktadır. Küçük c yaratıcılık, bir alanda ustalaşmakla ilgili değildir ama kişisel işler konusunda becerikliliği işaret etmektedir.

Günümüze gelindiğinde ise, yaratıcılığın bir fikir süreci olduğuna dair görüşlerin ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Nitekim Chien ve Hui (2010) yaratıcılığı, *"yaratıcı düşünce ya da bireysel yaratıcılık, kişilerin çeşitli sosyokültürel ortamlarda, durumlarda ortaya koydukları akıcı, esnek, orijinal ve başkalarına çağrışım yapabilecek nitelikteki davranım ve ürünleri"* olarak tanımladığı görülmektedir.

Şimdiye kadar yapılan tanımlar göz önüne alındığında yaratıcılığın bilimsel şekilde açıklanabilmesi için öncelikle bu olgunun istisnadan çok kural olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bununla birlikte yaratıcılığın bazılarına göre bir işlem bazılarına göre bir ürün olduğu, üst düzey yaratıcılığın seçilmiş dahilerin erişimine açık olduğu; ancak günlük hayatta da yaratıcılığın, var oluş için temel bir koşul olduğu, rutinin dışına çıkan ve az bir oranda da olsa icatlara neden olan her şeyin varlığını, insanın yaratıcı süreçlerine borçlu olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle yaratıcılık konusunda bakış açısı, Gardner, Feldman ve arkadaşları tarafından yüksek düzey yaratıcı dahi olarak tanımlananlar ile Craft tarafından belirtilen herkesi içine alan güncel yaşamdaki beceriklilik üzerine odaklanan yaratıcılığın her ikisini de kapsadığı şeklinde olmalıdır.

Günümüze kadar yapılan tanımlardan ve araştırmalardan çıkan en önemli ortak nokta aslında yaratıcılığın kendisinin en güçlü öğrenme olduğudur (Claxton, 2003). Bir insan, hayatında

karşılaştığı problemlere çözüm ürettiğinde veya algılayışının derinliklerinde yeni bağlantılar kurduğunda yaratıcı olur. Bana göre yaratıcılığın, yeni ve anlamlı bireysel ilgileri daha önce bağlantısız olarak görünen yollarla ilişkilendirmek anlamına geldiği söylenebilir.

Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılığın Gelişimi

Erken çocukluk dönemi, insan yaşamının diğer dönemlerinin temelini oluşturan bir çok tutum ve becerilerin kazanıldığı ve gelişimin en hızlı olduğu dönemdir. Erken çocukluk açısından yaratıcılığın gelişimine bakıldığında, diğer gelişim alanlarından farklı olmakla birlikte aslında herbirisinin içerisinde önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu yüzden anne-baba ve eğitimcilerin, çocukların yaş düzeylerine göre gösterdikleri gelişim özelliklerini bilmeleri gerekir.

Küçük bir bebek izlendiğinde doğumdan itibaren meraklı olduğu rahatlıkla görülebilir. Bebekler, içinde yaşadığı dünyayı, insanları ve bütün her şeyin nasıl işlediğini bilmek isterler. Ancak insanlar meraklı olmaya önceden eğilimli olmakla birlikte bu eğilimin gelişip gelişmediği karşılıklı etkileşimler ve çevrenin etkisiyle değerlendirilebilir. Yaratıcılık, bir insan özelliği olmakla birlikte gelişim süreci içerisinde bu beceri yapılan uygun etkinlikler sayesinde gelişir. Aynı zamanda bu beceriler denenmesi ve geliştirilmesi için fırsatlara ihtiyaç duyar. Özellikle okullara gelen çocukların tamamen yaratıcı ve meraklı olduğu rahatlıkla herkes tarafından görülebilir. Ne yazık ki çocuklar yaratıcı ve meraklı olmalarının değerli olduğu bir çevre ile desteklenmediklerinde bu becerilerinin kolayca bastırılabilceğini de bilmek gerekir. Bununla birlikte daha önce de belirtildiği gibi çocukların gelişim dönemlerinin ve özelliklerinin bilinmesi de son derece önemlidir. Çocukların gelişimi olgunlaşma, onlara sunulan deneyimlerle sağlanan öğrenme ve çocuğun ailesinin ve toplumun ondan beklentilerini içeren sosyal bileşenler yoluyla gerçekleşir (Runco, 2007).

Bebeklerin sağlıklı gelişimleri aslında doğum öncesi dönemdeki gelişimleriyle de çok bağlantılıdır. Yapılan araştırmalar, bebeklerin doğmadan önce intrauterin ortamda gelişimlerini sağlıklı biçimde sürdürebilmelerinde alkol, sigara gibi maddelerin olumsuz etkilerinin olduğunu göstermiştir. Beynin etkin olarak gelişimi için bebeklerin ve küçük çocukların aile büyükleri ile birlikte etkileşerek kendilerini güvende hissetmeleri, bu kişilerle olumlu duyguların paylaşılması, besleyici yiyecekler yenmesi, duyuların uyarılması ve stresten uzak, özgür bir atmosfer sunulması önemlidir. Bu dönemde, sosyal etkileşim ve pasif bir gözlemde ziyade aktif paylaşımlar ve ne çok kolay ne de çok zor olan yeni deneyimler sunmak gerekir (Diamond ve Hopson, 1998). Bu araştırmaların yanı sıra Blakemore'un (2000) bu konudaki bazı değerlendirmeleri de göz ardı

edilmemelidir. Blackemore (2000), yapılan araştırmaların dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini ve sinapsların daha çok ilk yaşlarda olduğunun bilinmesine rağmen bunların insanları zorunlu olarak daha yaratıcı yapıp yapmadığının henüz bilinmediğini vurgulamıştır. Beyinin belirli fonksiyonlarının gelişimi için kritik dönemler olduğu duşuncesi konusunda dikkatli olunması gerektiğinin altını çizerek kritik dönemler konusundaki araştırmaların çoğunun hayvanlar üzerinde ve olağanüstü durumlarda yapıldığını belirtmiştir. Bu durum bütün bebek ve küçük çocuklar için tamamen aynı sonuca ulaşılamayabileceğini göstermektedir.

Gelişimin bütün alanları birbiriyle bağlantılı olduğuna göre çocukların ayrı ayrı parçalar halinde değil bir bütün olarak geliştiği her zaman hatırlanmalıdır. Gelişimin her bir alanı yaratıcılığın gelişimini kolaylaştırarak birbirini etkiler ve ardışık bir biçimde ilerler (Duffy, 2006). Bu nedenle beyin gelişimi, bilişsel, dil, fiziksel-motor, sosyal ve duygusal gelişim içerisinde yaratıcılığın yeri vardır. Bu gelişim alanları yaratıcılık açısından aşağıda sırayla ele alınmıştır.

1. Beyin gelişimi. Yaratıcılığın gelişimini ele alırken son on yılda hızla artan beyinin çalışma biçimi üzerinde yapılan araştırmaları dikkate almak gerekir. Gopnik ve arkadaşlarının (2001) yaptığı beyin araştırmalarının sonuçları, çocukluk konusundaki duşunceleri tamamıyla değiştirmiştir. Bebeklerin beyinleri, etraflarındaki dünyayı anlamalarını sağlamak üzere dizayn edilmiştir. Bebekler, duyularını kullanarak kendilerini ve içinde buldukları dünyayı keşfederler. Çocukların dokunsal, görsel, işitsel, uzamsal ve hareket alguları gelişir ve bu gelişim, deneyimlerinin pek çoğu üzerinde etkilidir. Çocuklar, zihinsel imgeler yaratırlar ve bu imgeleri daha önce oluşturdukları ile karşılaştırarak yeni deneyimleri anlayabilirler. Son araştırmalar, yaşamın ilk yıllarındaki deneyimlerde ileriki yıllardakilere göre daha çok bağlantı kurulduğunu ve sinaps oluşturulduğunu göstermektedir (Gopnik, Metzfzoff & Kuhl, 2001; Gerhardt, 2004). Gerhardt'ın (2004) araştırması sonucunda, bebeklerin ilk ilişkilerini düzenlemelerinin sinir sistemlerinin gelişimine bağlı olduğu ve bebeklerin yaşamın ilk yıllarında beyin gelişimlerinin sağlıklı olabilmesi için sevginin gerekli olduğu ortaya çıkmıştır.

2. Bilişsel gelişim. Yaratıcılığın gelişimi çocukların bilişsel gelişiminin bir parçasıdır. Bilişsel gelişimle ilgili teorilerin çoğu Piaget'den (1926, 1951) gelmektedir. Piaget'nin çalışması, çocukların düşünme güçlerini ve eğitimci olarak yetişkinin rolünü hafife alır (Travarthen, 1995). Ancak teorisini çocukların deneyimleri yoluyla dünyayı kendi kendilerine algılayabilmeleri üzerine kurması yararlı ve önemlidir. Piaget'in kuramında gelişim aşamaları çocuğun düşünce ve zihinsel yapısındaki ardışık değişimler üzerine odaklanmıştır. Çocukların bu süreçlerde ilerlerken

yaratıcılığını öne çıkaran deneyimler sonucu bunlarla ilgili yetenekleri artar (Vygotsky, 1978). Sıra ile hayal gücüne dayalı dünyalarındaki tasarıları kavramsal yeteneklerini genişletir ve soyut düşüncelerinde bir gelişim sağlar. Yaratıcılığın gelişimi çocukların algısal gelişiminin de bir parçasıdır. Duyuları yoluyla dünyayı algılamaya başlar. Görme işitme ve dokunma duyuları gelişirken çocukların dünyayı algılama ve anlama yeteneği yani; dokunsal, görsel, işitsel, uzamsal ve hareket algıları gelişir (Vygotsky, 2004).

3. Fiziksel ve motor gelişim. Küçük çocuklar dünyayı keşfetmek ve ilginç objeleri elde etmek için fiziksel yeteneklerini kullanırlar. Bebekler keşiflerine günlük eşyalara ve materyallere üstünlük sağlayarak başlarlar. Objeler ve materyaller nasıl kullanılabilir, fırlatılabilir mi, atılabilir mi, çiğnenebilir mi, ne için kullanılırlar sorularına cevap ararlar. Oturma, emekleme ve yürüme yetenekleri gelişirken çocuklar dünyayı yeni açılardan görmeye başlarlar ve dünyaya bakış açıları genişler. Çocuklar bir kez kendilerine güvenli yürümeye başladıklarında elleri etraflarındaki dünyayı daha çok keşfetmek için özgür hale gelir. Gelişen manipülatif beceriler, objelerin sallanabilmesi, çevrilebilmesi anlamına gelir; materyaller eğilebilir ve dökülebilir (Çetin, 2010). Fiziksel gelişimin, özellikle çocukların ince manipülatif becerilerinin gelişmesinde ve sergilemesinde tamamen etkisi vardır. Doğumdan itibaren çocukların tutma ve yakalama yetenekleri gelişir. Çocukların gelişen fiziksel yeterlikleri ile yaratıcı ve hayal gücüne dayalı izlenimlerini çeşitli çizgiler, şekiller ve formlar kullanmaya başlayarak ortaya koydukları görülebilir (Duffy, 2006). Yapılan pek çok araştırmada, özel olarak hazırlanan fiziksel eğitim programlarının, çocukların yaratıcı fiziksel aktiviteler, hareketler ve araştırmalar yapmaları, kendini ifade etme becerileri ve problem karşısında buldukları çözüm yolları konusunda yaratıcı olmalarında ve yaratıcı düşüncelerini geliştirmede etkili olduğu belirlenmiştir (Capel, 1986; Cheung, 2010; Pica, 2004). Bir kısım araştırmada da, çocuklara olabildiğince farklı şekillerde hareket etmeleri için farklı yönergeler kullanılarak çocukların verdikleri tepkiler incelenmiştir. Gözlem sonuçlarına göre, çocukların yaptıkları hareketler incelenmiş ve birçok yaratıcı hareket sundukları görülmüştür. Yaratıcı hareketler sırasında da kendi yeteneklerine güven duygusuyla ilgili pek çok değişiklik olduğu saptanmıştır (Capel, 1986; Cheung, 2010; Cleland & Gallahue, 1993; McBride, 1991; Pica, 2004, Llyod, 1998).

4. Dil gelişimi. Çocukların konuşma dili kullanımı gelişirken düşüncelerini ve diğerlerinin fikirlerini ifade etme yetenekleri daha iyi hale gelir. Bu hayal gücüne dayalı oyunlarını genişletir ve kendisinden başka diğer insanlarla görüşmelerini içeren karmaşık öyküleştirmeye doğru geçişini sağlar. Çocukların söyledikleri ve yazdıkları hikayelerde sıra ile anlatılan şeyler, hayal

gücüne dayalı oyunla gelişir. Yazma, yaratıcı ifadenin pek çok şeklini keşfedip kullanarak gelişen ince manipülatif becerileri içerir. Trevarthen (1995), dikkatleri müzik ve dil arasındaki bağlantıya çekmiştir. Bebekler konuşma, ritim, vurgu ve tınının müzikal öğelerini tanır ve karşılık verir. Bunlar sayesinde yeteneklerini kullanmaları ve konuşulan dili anlamaları gelişir. Çocuklarla ilgili şarkıların genellikle açık bir başlangıcı, ortası ve sonucu vardır ve bu yapı çocuklar tarafından iyi bildiği için bu onlara bir “ritim hikayesi” ni izlemelerinde ve katılmalarında yardımcı olur. Bu yapıya alışmaları, onların ileride karşılaşacakları hikayeleri anlamalarını kolaylaştırır. Çocuklarla yapılan her bir etkinlik hakkında konuşmak, onların kavramları öğrenmelerine ve bu kavramları sözel olarak ifade etmelerine yardımcı olur. Bu konuşmalar çocuğa kullandığı dil hakkında bilgi verir, kelime dağarcığını geliştirir ve çocuğun konuşulan dilin gramer yapısını kullanabilmesinde bir model oluşturur. Ayrıca çocukların bir başkası tarafından anlaşıldığını hissetmesini sağlar (Galda, Cullinan ve Strickland, 1997; Yazıcı, 2003). Çocuklar sıklıkla dil kullanımında yaratıcıdır ama ilkokulun üç ve dörüncü sınıflarında daha önceden oluşturulan bir takım geleneklere uyum göstermek durumunda kalırlar. Bu, çocukların yaratıcılıkları için talihsiz bir durumdur, kelimesi kelimesine istenen açıklamalar yaratıcılığı en olumsuz etkileyen geleneklerden biridir (Runco, 2007).

5. Sosyal ve duygusal gelişim. Çocuklar sosyal ve duygusal farkındalıkları ve beceri gelişimleri sayesinde yaratıcılıklarını ve hayal güçlerini ifade ederek diğerlerine katılabilirler. Örneğin, iç disiplin ve işbirliği becerilerini bir grubun parçası olarak çalışmakla geliştirirler. Buna karşı yaratıcı ve hayal gücüne dayalı deneyimler çocuklara kendilerini ifade etme fırsatı sunar ve sosyal ve duygusal gelişimlerini destekler. Yaratıcı uygulamalar, çocukların kendi kendilerine düşünebilme ve bağımsız davranma arzuları desteklendiğinde ortaya çıkmaktadır. Eğer çocuklar kendilerini uygulama sırasında iyi hissetmezse çocuğun benlik kavramına ve güven duygusuna oldukça önemli hasarlar verilir. Bu nedenle uygulamalar sırasında çocukların bulunabilecekleri duygusal süreçler izlenmelidir (Darıca, 2003).

Çocuklarda yaratıcılığın gelişimini ele alırken onların dünyayı, kendilerini tanımalarını sağlayan, en büyük işleri olan oyunu göz ardı etmemek gerekir. Çocuklarda yaratıcı süreçlerin varlığı çok küçük yaşlarda ve özellikle oyunlarda görülebilir. Yaratıcı süreç ve oyun arasında pek çok bağlantı ve ardışıklık vardır. Yaratıcılık kesinlikle oyunla yönlendirilir ve oyun oynama, çocukların yaşantısında yaratıcı sürecin bir parçasıdır (Moyles, 1989). Oyun, yaratıcı olmak için gerekli olan esneklik ve problem çözme becerilerini geliştirir. Çocuklar oyun oynayanlar ve oyun oynarken çoğunlukla yeni, yaratıcı kombinasyonları keşfetmek için materyallerle konuşurlar. Çocuklar,

yetişkinlerle oyun oynarken oyunun özelliklerini bilinçli olarak kullanarak duyuları yoluyla bilgi elde ederler (Prentice, 1994). Oyun, kendi içerisinde doğruları olan bir süreç olmasının ve her zaman yaratıcılığa önderlik etmemesinin yanı sıra yaratıcı sürecin de bir parçasıdır.

Çocukların oyunlarında taklidin ne kadar önemli olduğunu herkes bilir. Çocukların oyunları genellikle yetişkinlerin söylediklerinin veya yaptıklarının bir taklididir. Yuvarlak bir nesneyi arabanın direksiyonu olarak kullanan bir çocuk; oyuncak bebekle oynayarak annesi olduğunu hayal eden bir küçük kız; oyunlarda asker, polis veya denizci olan bir çocuk bunun en güzel örnekleridir. Ancak bu geçmiş deneyimlerinin öğeleri hiçbir zaman gerçekte olanın tam olarak aynısı şeklinde oyunda ortaya çıkmaz. Çocukların oyunları tecrübelerinin yeniden ortaya çıkması değildir, edindiği izlenimlerin yaratıcı bir şekilde işlenmesidir. Çocuk, bunları kendi ihtiyaçlarına ve isteklerine uygun olacak şekilde düzenler ve kullanır. Çocukların resim yapma ve hikâye uydurma istekleri de aynı hayal gücü ve oyun oynama türlerinin diğer örnekleridir (Duffy, 2006; Adıgüzel, 2004; Yavuzer, 2009).

Çocuklar bir kere gerçek dünyalarındaki anlamlarından nesnelere ve hareketleri ayırabildiklerinde ve onlara yeni anlamlar yüklediklerinde çok geçmeden somut dünya ile ilişkilendirmeye ve soyut bir şekilde düşünmeye başlarlar. Örneğin, bir çubuk kullanarak taklit yapıyorlarsa artık çubuk, bir çubuk olarak değil örneğin, bir kalem gibi kullanılabilir, sayfa üzerindeki “kedi” olarak çizilen işaretler görünüş ya da ses olarak bir kedi olmayabilir; ancak kediyi ifade etmek için kullanılabilir. Çocukların yaratıcılığını ortaya koyabilmeleri için kendilerini mümkün olduğunca ifade etmelerine olanak tanımak gerekmektedir. Resim çizme, kelimelerle deneyimlerini ifade edebilme, bir durumu eyleme dökmek için rol oynamayı kullanma, bloklarla bir model inşa etme, bir duyguyu ifade etmek için hareket, dans ve resmi kullanma, bir müzik besteleyebilme gibi pek çok farklı yolla bunu gerçekleştirebilirler (Matthews, 1994). İlköğretim çağına geldiklerinde yine içerisinde oyun ve eğlencenin ağırlıkta olduğu yazın çalışmaları, sanat içerikli çalışmalar, sesli yazma, yeni düzenleme ya da buluşlar, resimler ve fotoğraflarla ilgili etkinlikler ve farklı konulardaki çalışmalar yaratıcılığı geliştirmek için kullanılabilir (MacGregor, 1996).

Yaratıcı olmayan bebek ve çocukların öğrenmeleri için doğal yeteneklerini geliştirebilmeleri ve deneylebilmeleri için fırsatlar sunulması gerekir. Beyin gelişimi önemlidir; ancak yaratıcılık, kavrama ve kişilikten daha fazlasıdır. Bu konuda daha önceki yıllarda geliştirilen eğilim ve tutumların önemi de ortaya çıkabilir. Bu konuda yapılan araştırmalar sonucu çocukların öğrenmek ve öğrendiklerini uygulamakla ilgili aktif bağlantılar kurmak, daha üst düzey problemleri

çözmeye çalışmak, yetenekleri ile ihtiyaçlarını eşleştirmek ve sürekli denemekten vazgeçmemek gibi alışkanlıklar geliştirmeleri için desteklenmeleri gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte çocukların bu alışkanlıkları desteklendiği takdirde potansiyellerinin tamamını geliştirebildikleri; düşünce, hareket ve iletişim için kapasitelerini geliştirdiği; duygularını ve duyarlıklarını beslediği; fiziksel ve algı becerilerini genişlettiği; değerleri keşfettikleri; kendi kültürünü ve diğer kültürleri anlamalarını kolaylaştırdığı ortaya çıkmıştır (Berciter ve Scardamalia 1993; Caluste Gulbenkian, 1982).

Her bir çocuk eşsiz olarak görülse de çocuklar gelişim sürecinde benzer ve belirli düzeylerden geçerler ve farklı deneyimler her birinin gelişiminde farklı aşamalarda uygun olur. Çocuğun olası gelişimsel durumları bilinirse, bu konuda sorumluluğu olan kişilerin onlara sunacağı ortamları daha uygun hale getirebilmesi mümkün olur ve böylece zamanında ivme vererek ilgi ve ihtiyaçları karşılanabilir ya da başka bir deyişle gelişimsel olarak uygun deneyimler sunulduğu söylenebilir (Duffy, 2006). Yıllardır yapılan araştırmalar sonucunda çocukların yaratıcılığını geliştirecek uygun ortamların nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Sonuçta çocukların bu konuda cesaretlendirilmesi için onlara sunulan çevrenin genel özellikleri belirlenmiştir (Piirto 1998; Steinberg ve Williams 2002). Bunlar:

- Farklılığı kabul etme ve kutlama
- Öğrenme için fırsatlar olarak görülen hatalar yapma
- Beraber çalışma yapmanın yanı sıra özgür öğrenme fırsatları sağlama
- Dinleme, düşünme, odaklanma ve yeniden odaklanmaya zaman ayırma
- Gerçek ve mantıkla birinin durumunu savunmaya ihtiyaç duyma
- Çocuğun sorularına karşı ciddi tutum takınma
- Değişik durumlar altında çeşitli materyallerle çalışma fırsatı sağlama
- Doğruluk ve uyma kadar cesareti de ödüllendirme

Yaratıcılığı geliştirmek için bazen bu imkânlar sunulsa da uygulamalar sırasında bazen iş amacından sapmaya başlamaktadır. Evde, okulda ve kreşlerde yaratıcı olarak etiketlenen aktiviteler çok sık yapıldığında zaman doldurma, bir takım teknikleri öğrenme veya gerçekten yaratıcı olmak yerine süsleyici olan zihinsel aktivitelere dönüşür. Kalıp olarak hazırlanan, yetişkin merkezli ve seri üretim sanat çalışmaları yaratıcılığı desteklemez. Bu metodu kullanarak çocukların ürettiği şekiller kendilerine ait değildir. Böyle çalışmalar çocukları oyalar ve boş duvarları doldurur. Şirin görünebilir ve hayranlık uyandırabilir; ancak hayal gücünü ve yaratıcılığı desteklemez.

Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılığın Desteklenmesi

Çocukların yaratıcılıkları desteklenerek yeteneklerini keşfetmeleri, dünyayı anlamaları ve yeni bağlantılar ve yeni algılayışlara ulaşmaları sağlanabilir. Küçük çocuklar doğal olarak insanlar ve etraflarındaki çevre konusunda meraklıdır ve onlarla ilişkileri konusunda daha fazla şey öğrenmek isterler. Çocuklar yaratıcılıkları vasıtasıyla şimdiye, geçmişe, geleceğe ve olabileceklere ve bunların ötesine hareket edebilirler. Özgün olarak çocukluk döneminde yaratıcılığı geliştirecek uygun etkinlikler sunulması ve sergilemesi için yeterli imkân sağlanmaması durumunda kolaylıkla bastırıldığı için yetişkin yaratıcılığına her zaman yol göstermez. Yaratıcılığı geliştirebilmek için;

- Yaratıcı insanların özellikleri,
- Yaratıcı yetenekler ve
- Yaratıcı hareketli oyunlardan yararlanmak gerekir (Davis ve Rimm, 2004).

1. Yaratıcı insanların özellikleri. Yaratıcılığın ne olduğunu anlamanın bir diğer yolu da yaratıcı kişileri inceleyerek daha az yaratıcı olan bireylerden ayıran özellikleri belirlemektir. Yaratıcı kişilerin diğer insanlara göre düşünme becerilerini daha çok kullanabildikleri görülmektedir. Yaratıcı bireyler, alışılmamış düşünceleri, alışılmamış açıklıkta ve kısaca anlatan, önemli buluşlar yapan, yeni bakış açıları, yargılar ve içgörüler oluşturan, özgün yollarla ve yazılarla dünyayı açıklayan ve bu yolla kültürü değiştiren kişilerdir. Onların başarıları bir toplumu ve bir ülkeyi anlatır. Guilford (1967)'a göre yaratıcılık, alışılmamış düşünce sistemini gerektirir. Alışılmamış düşünce sistemi, çocuğu ezberciliğe yöneltmeyen, yalnız elindeki bilgiyle yetinmeyen, diğer fikirlere ve çözümlere açık olan bir sistemdir. Böyle düşünen bir kişi, sonuca belli önerilerden, belli temellerden ve alışılmış yollardan geçerek ulaşmaz; herkesin geçtiği yolların dışında yollar arar, değişiklik ister. Bir problem durumunu çözerken kabul edilebilecek birden fazla cevap bulabilir, düşünceleri esnek ve akıcıdır, bunların sonucunda da kendine özgü çözüm yolları bulur.

San'a (1985) göre yaratıcı bireyde merak, hırs, gurur, sorumluluk duygusu, liderlik özelliği ve ikna gücü gibi kişisel özelliklerin yanı sıra; bağımsızlaştırma, buluş yapma yetisi, serüvenci düşünce, imgelerle düşünebilme, hayal kurma, deney ve alıştırmadan kaçınmama ve sentezci yargılara ulaşma gibi bilişsel becerilerin de gelişmiş olduğu belirtilmektedir.

Sungur (1997) ise, yaratıcı insanların özelliklerini şöyle sıralamaktadır;

1. Sıradan olmayan, tabulara, alışlagelmemiş hareketlere, düşüncelere uyma zorluğu hissetmeyen,
2. Etrafındaki eksiklikleri görebilecek kadar dikkatli olan,
3. Sorunların kaynağını bulabilecek kadar dikkatli olan,
4. Sorunlara çözüm getirebilecek kadar bilgi ve tecrübeye sahip olan kişilerdir (Akt. Ömeroğlu, 2005).

Yaratıcı kişilerin özelliklerini Csikszentmihalyi (2002) şöyle ifade etmiştir;

- Hem enerji ile dopdoludur hem de sessiz ve rahattır.
- Hem zeki hem de acemi ve deneyimsizdir.
- Eğlence ve disiplini, sorumluluk ve sorumsuzluğu bir arada bulundurur.
- Fantaziler, hayal kurma ve gerçekler arasındadır.
- Kendi içinde ve dışındaki çelişkili durumlar ve olaylara karşı sürekli olarak kendini korur.
- Hem alçak gönüllü hem de gururludur.
- Bir yandan sıradan bir kişinin katı ve kesin bir boyutunu, diğer yandan biricik ve özgün bir kişinin eğilimlerini gösterir.
- İşinde hırslı ve ateşliyen diğer yandan öznel düşünebilir (Akt. Üstünağ, 2005).

Uzmanlar arasında yaratıcı birey özelliklerinin tanımlanması birbiriyle tutarlılık gösterir. Alanyazında yüksek düzeyde yaratıcılık özellikleri gösteren kişilerin, fazla düşünmeden aceleyle karar verdikleri, bireyci ve bencil oldukları, alışlagelmiş yaşam biçimlerine ayak uyduramadıkları ancak gelişmeye çok açık oldukları sıklıkla vurgulanmaktadır. Daha az yaratıcı kişilerin ise, sorumluluk sahibi, içten, güvenilir ve kendinden emin oldukları belirtilmiştir (Dawson vd, 1999; Makel & Plucker, 2010).

Yaratıcı insanların geçmiş yaşantıları incelendiğinde yeni bir şey yapmış, hobi sahibi, bir çeşit koleksiyonu olan, bir tür el sanatı ile uğraşmış, bilimsel bir buluşu olmuş, tiyatro ile ilgilenmiş, dil ve edebiyatta bir hüner göstermiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu noktada insanlığa önemli katkıları olmuş Atatürk, Aşık Veysel, Eşref Armağan, Thomas Edison, Whinston Churchill gibi yaratıcı kişilerin hayatlarından kesitler sunmak yararlı olacaktır. Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir asker olarak başlayıp Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olma süreci içerisinde ne tür savaşlar verdiğini; *Aşık Veysel'in* 7 yaşında çiçek hastalığı salgınında önce bir gözünü sonra kaza sonucu diğer gözünü kaybettiğini ve küçük yaşlarda çevresindeki aşıkların saz

çalmalarından etkilenecek saz çalmayı öğrendiğini; Albert *Einstein'in* 4 yaşına kadar konuşmadığını, 7 yaşına kadar da okuyamadığını ve neredeyse bütün lise yaşamı boyunca kötü performans gösterdiğini; *Thomas Edison'un* küçük yaşlarda kızıl hastalığı geçirdiği için kulaklarının duymadığını ve öğretmenin bu durumu fark etmeyerek kendisine öğrenemeyecek kadar aptal olduğunu söylediğini, bunun üzerine eğitimi ile annesinin ilgilendiğini, 10 yaşında ilk laboratuvarını kurduğunu bilmeleri sağlanabilir (Davis ve Rimm, 2004; Şahin, 2003).

Belirtilen biyografik özelliklerden bazıları şaşırtıcı olabilir yani, yaratıcı aktiviteler ve hobilerle dolu bir geçmişi olabilir. Yaratıcılık olağandışı performanslar ve önemli yaratıcı özellikler gerektirdiği için (örneğin; espri, enerji, estetik ilgiler, güven ve risk alma gibi) yaratıcı kişilerin performansları böyle olmaktadır. Doğal olarak bütün yaratıcı kişilerde bu özelliklerin hepsi görülmez.

2. Yaratıcı yetenekler. Yaratıcı potansiyel için bir ya da birden fazla yolla katkıda bulunan pek çok zihinsel yetenek vardır. Yaratıcılığı kullanarak yapılmamış olanlardan zihinsel yetenekleri ayırmak oldukça zordur. Aşağıda sıralananlar önemli yaratıcı yetenekler olarak görülmektedir. Literatürde yaratıcılıkla ilgili özellikle Torrance'ın çalışmaları öne çıkar (Torrance, 1962, 1966, 1979, 1987,1995). İlk dört madde Guilford/Torrance tarafından ileri sürülmüştür; akıcılık, esneklik, orijinalite ve süsleme yetenekleri ki bunlar Guilford'un (1967) uyguladığı testler ve Torrance'ın Yaratıcı Düşünme Testleridir (Torrance, 1966). Bazı insanlar bu dördünü yaratıcı yeteneklerin kesin ve değişmez özellikleri olarak görürler; ancak bu tam olarak doğru değildir. Bu özellikten başka pek çok yetenek yaratıcılığı destekler. Bu özelliklere kısaca göz atacak olursak;

Akıcılık: Oluşturulan açık uçlu problem ve sorular karşısında pek çok fikir üretme yeteneğidir.

Esneklik: Bir problem karşısında farklı özellikteki fikirleri düşünme veya duruma farklı bakış açılarından bakma yeteneğidir.

Orijinallik: eşsizlik, uyumsuzluktur.

Süsleme: ayrıntılar ekleme, geliştirme, güzelleştirme ve verilen bir fikri uygulamadır.

Problemi bulma, probleme karşı hassasiyet, problemi tanıma: Zorlukları, kayıp bilgileri keşfetme, soru sorma, gerçek problem bulma ve özelliklerini belirleyebilme, problemleri sınıflama ve basitleştirme gibi yetenekleri içeren kompleks ve önemli bir sendromdur.

Görselleştirme: Hayal etmek ve gözde canlandırma ve zihinsel olarak imgelerle ve fikirlerle oynama yeteneğidir (Daniels-McGhee ve Davis, 1994).

Analojik düşünme: Belirli bir durumda üretilen fikir ödünç alınarak farklı bir duruma adapte etme veya bir problem için üretilen çözümü farklı bir problemde kullanma yeteneğidir.

Değerlendirme: Konu dışı durumlardan uygun olanları ayırabilme yeteneğidir. Bununla birlikte eleştirel düşünmeyi, iyilikleri değerlendirmeyi veya bir fikir, ürün veya problem çözümünün uygunluğunu belirlemeyi de içerir.

Analiz: bir bütünün ayrıntılarını analiz ederek içindeki parçaları bulma yeteneğidir.

Sentez: Bir bütün içinde birleşebilecek parçaları biraraya getirme yeteneğidir.

Dönüştürme: Bir amacı veya fikri diğerine yaratıcı olarak değiştirme yeteneğidir.

Sınırları genişletme: Alışılmış olanın dışına çıkma, objeleri yeni bir yolla kullanma yeteneğidir.

Sezgi: Sezgilerini kullanarak sıçrayışlar yaratma, sonuçlar çıkarma veya çok az bilgi üzerine temellendiren ilişkileri görmedir.

Çıktıları öngörme: Bir durum ya da problemin alternatif çözümlerini ve sonuçlarını öngörme yeteneğidir.

Konsantrasyon: Uzun zaman süresince bir probleme odaklanma, ilgiyi farklı yönlere dağıtmama yeteneğidir.

Mantıksal düşünme: Mantıklı sonuçları anlama ve ilgili ve ilgisiz olanları ayırabilmektir.

Estetik düşünme: Görsel ve performans sanatları ile doğada güzelliği takdir etmek ve duyarlı olmaktır.

Alanyazın incelendiğinde belirtilen bu yetenekler dışında karmaşıklık içinde yapıları görme; zihinsel ve algısal eğilimlerden kaçınma; karmaşık sorunları anlama ve yeni problemlere var olan bilgilerinin uydurma yeteneği gibi pek çok farklı yetenekten de bahsedildiği görülmektedir (Davis, 2003; Tardif ve Sternberg, 1988).

3. Yaratıcı hareketli oyunlar. Yaratıcı hareketli oyunlar kesinlikle eşsiz etkinliklerdir. Diğer yaratıcı etkinliklere nazaran yaratıcı hareketli oyunlar ıraksak düşünmeyi, hayal gücünü ve problem çözme yeteneğini uyarır. Oyunlar aynı zamanda işitsel farkındalık, konsantrasyon, fiziksel

benliğini kontrol etme, duygularını keşfetme ve farkında olma, espri, konuşma ve performansta kendine güven, diğerlerini hümanistik ve empatik olarak anlama ve eleştirel düşünme özelliklerini desteklemektedir (Carelli, 1981; Cresci, 1989; Davis ve Helfert ve Spapiro, 1992; McCaslin, 1974; Yayla Ceylan, 2010a; Way, 1967). Yararlı olduğu kadar eğlencelidir de. Oturumları yönlendirmek zor değildir. Oturumlarda temel ihtiyaç, iyi bir şaka kaldırma duygusu ve bir insan vücudunu hareket ettirmek için yeterli enerjidir.

Yaratıcı hareketli oyun aktivitelerinden örnekler ısınma, hareket egzersizleri, işitsel ve vücut farkındalığı hareketleri, pantomim ve oyun yaratma olarak kategorize edilerek tanımlanmaktadır.

I. Isınma egzersizleri. Her yaratıcı hareketli oyun oturumu bazı basit gevşeme egzersizleri ile başlar. Bu egzersizler birkaç kası gevşetir ama çok az düşünme gerektirir. Lider anlatır ve gösterir. Buna ilişkin birkaç örnek aşağıda sıralanmıştır;

Tavanı hareket ettirme. Çocuklar tavanı kaldırmak için gerilirler, yavaşça tavanı indirmeye geçilir (tek diz üzerinde) ve ardından tavan tekrar eski yerine getirilir.

En büyük-En küçük şeyler. Herkes vücudunu olabildiği kadar “en büyük şey” olması için gevşetir. Ardından bunun tam tersi olarak “en küçük şey” olmaya çalışmaları istenir.

Gevşeme. Gevşemenin pek çok yolu vardır. Bir strateji olarak çocukların kafalarından başlayarak aşağıya doğru gevşemeleri için çeşitli hareketler yapılır, vücudun bütün parçaları rahatlatılarak gevşetilir. Bunun tam tersi olarak ayak parmaklarından da başlanabilir ya da yerde uzanırken de yapılabilir (Carelli, 1981; Cresci, 1989; Davis ve Rimm, 2004).

II. Hareket egzersizleri.

Yuvarlaklar. Grup, bir büyük yuvarlak olur. Her katılımcı içine dönerek kendi vücudunu kullanmak suretiyle bir yuvarlak oluşturmanın yolunu düşünür. Bu durağan ya da hareketli bir yuvarlak olabilir. Diğer bütün katılımcıların da aynı yuvarlağı yapması gerekir. Bu yuvarlaklara isimler verilebilir. Örneğin, “bu bir göz yuvarlağı”, “bu bir dürbün yuvarlağı” gibi. Yuvarlakların orijinal olmaları için çocuklar cesaretlendirildiğinde egzersiz daha eğlenceli olacaktır.

Aynalar. Herkesin bir eşe ihtiyacı vardır. Seçilen eş, diğer eş tarafından yapılan mimik ve hareketleri yapan bir ayna görevini üstlenir. Yaklaşık üç dakikada bir roller değiştirilir.

Sirk. Her çocuk farklı bir sirk hayvanı ya da göstericisi olur. Değişiklikler liderin her birinin ne olması gerektiği yönergesi ile yapılır. Örneğin, ip cambazı, fil eğitmeni, aslan terbiyecisi, jonglör ve diğerleri gibi (Davis, Helfert ve Spapiro, 1992).

III. İşitsel ve vücut farkındalığı egzersizleri.

Bir portakalı keşfetmek. Herkese bir portakal vererek yakından incelemeleri sağlanır. Nasıl görünüyor, kokuyor, tadı nasıl, senin portakalının farkı nedir gibi sorular sorulur. Portakalın bir bölümünü alarak, rengini, durumunu ve tadını tartışırken bir yandan da portakalın tadını anlamaları için yemelerine izin verilir.

Dinleme. Öğrencilerin yavaşça oturmaları veya uzanmaları istenir. Önce yakındaki sesleri ardından uzaktaki sesleri dinlemeleri istenir. “Bu sesler size neyi hatırlatıyor?” gibi sorular sorulabilir. Ayrıca örneğin, çocukların sadece ellerini kullanarak duygularını tanımlamaları gibi farklı uygulamalarda yapılabilir.

Koklama. İlk önce küçük şişelerin içine vanilya, kayısı, elma, nane, soğan, sarımsak gibi bilindik kokuları içeren küçük pamuklar yerleştirilerek bunları koklamaları sağlanır. Küçük gruplarda kokular elden ele geçirilerek her koku tarafından uyarılan hatıralar tartışılır. Kokular aynı zamanda hayal edilebilir örneğin kayısı reçeli nasıl kokar veya nane size ne hissettirir gibi sorular sorulabilir (Tardif ve Sternberg, 1988).

IV. Pantomim. Şimdiye kadar sayılan hareket veya işitsel egzersizlerinin pek çoğu pantomim ögesini içermektedir. Daha ciddi pantomim etkinlikleri ile de çocuklar hayali bir çevrede yarattıkları fiziksel hareketlerle durumlar, yüzeysel izlenimler ve göz hareketleri oluştururlar. Çocuklar cesaretlendirilerek yüzlerini, ellerini ve vücudunu kullanarak üzüntü, neşe, aşk, korku, şaşırma ifadelerini yaparlar. Pantomim aktivitesi nispeten kısa süreli ya da süresi uzatılmış bir mini oyun olabilir.

Görünmez beden. 6-10 çocuktan oluşan bir yuvarlak oluşturulur. Çocukların kendi içlerine dönmeleri istenir. Her biri görünmez bir bedende gözlerini açar. İçinde olduğu yapıda bir şeyler yok edilir ardından bedene tekrar geri koyulur. Bu sırada diğer çocuklar nesne ve objeleri kendiliğinden tahmin etmeye çalışırlar. Hareket, yuvarlak etrafında iki veya üç kez tekrarlanır.

Sihirli çubuk. Çocuklardan o anda tahta bir çivi veya tahta bir çubuk haline dönüşmeleri istenir ya da bu iş için herhangi bir obje de kullanılabilirler. Bu çubuk elden ele geçirilerek özellikleri vücut diliyle anlatılmaya çalışılır.

İçinde-dışında. Çocukların bir kaçından havuzda bir balık veya kafeste yaşayan bir hayvan olmaları istenir. Diğerleri seyirci olurlar. Karşılıklı olarak hissettiklerini vücut dilleriyle anlatmaları istenir (Davis ve Rimm, 2004; McCaslin, 1974; Yayla Ceylan, 2010b).

V.Oyun oluşturma. Oyun oluşturma, yazı olmaksızın öyküler ve mizansenleri oynamayı içerir. Hareketin ve beden hareketlerinin anlamlılığını geliştirmek için plansız bir skeç denenebilir. Bu aslında pantomimdir. Çocuklara basit bir sahne ve karakterler açıklanır, ardından çocuklar hareketleri o anda oluşturmaya başlarlar.

Way (1967), mini oyunların gülünç olmasına gerek olmadığını ileri sürmüştür. Örneğin, bir madencinin yerin altındaki dehlizlere yardım götürmek için zamana karşı çalışması; yavaş hareket eden astronotların uzayda bir şeyleri nasıl yaptıkları; oyuncak mağazası veya müzenin gece yarısı nasıl canlandığı anlatılabilir. Tarihsel, kültürel ve mitolojik hikâyeler, peri masalı, çocuk şarkıları ve hayvan hikâyeleri bu iş için kullanılabilir (Davis ve Rimm, 2004; Erbay, 2010).

Sonuç

Sonuç olarak her insan yaratıcı potansiyel ile doğar, ancak herkes Einstein kadar yaratıcı olamaz. Potansiyelimiz ebeveynlerimizden gelen genetik yapımıza büyük ölçüde bağlı olmakla birlikte ortaya çıkan yeteneklerimiz üzerinde hem genetik yapımızın hem de çevrenin etkili olduğu bilinmektedir. Yaratıcılık konusunda potansiyelin ortaya çıkışı, gelişimin en hızlı olduğu erken çocukluk döneminde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla erken çocukluk dönemi içerisinde yaratıcılığın desteklenmesi için gelişimin bir bütün olarak ele alınması ve çocukların en büyük işi olan oyunun kullanılması gerekmektedir. Bu dönemde yaratıcılığın gelişimi ve desteklenmesi konusunda ebeveyn ve öğretmenlere çok büyük görevler düşmektedir. Yetişkinler için günlük etkinlikler sırasında yaratıcı ve bilinçli etkinliklerden ziyade daha çok rutin ve ilkelere dayalı olan etkinliklerle zaman geçirmek daha kolaydır. Ancak unutulmaması gereken şey çocukların yaratıcı olma konusunda çok zorluk çektikleridir. Yetişkinlerin çocukların yaratıcılıklarını desteklerken yaratıcı kişilerin özelliklerini hatırlamaları ve bunları çocuklarla paylaşmaları gerekmektedir. Bu kişiler alışlagelmemiş düşünceleri, alışlagelmemiş açıklıkta ve kısaca anlatan, önemli buluşlar

yapan, yeni bakış açıları, yargılar ve içgörüler oluşturan, özgün yollarla ve yazılarla dünyayı açıklayan ve bu yolla kültürü değiştiren kişilerdir. Aynı zamanda bu tür düşünce sistemi bireyi ezbercilikten korur, yalnız elindeki bilgiyle yetinmeyip diğer fikirlere ve çözümlere açık olmalarını sağlar. Yaratıcı bireyler, ancak geleneksel çocuk tipinden farklı olarak akranlarının tipik davranışlarını taklit etmeyen, bir sorunun birden çok doğru cevabı olduğunu bilen ve bunu arayan, kurallara körükörüne bağlı olmayan çocuklar olmalarına izin verilen bir yaklaşımla yetişebilirler. Yaratıcı çocuklar yetiştirmek için;

- Öncelikle çocukların her birinin diğerinden ve ebeveyninden farklı bir kişi olduğunu kabul etmek gerekir.
- Öğretmen ve ebeveynlerin önce kendilerinin yaratıcı olmaları sağlanmalıdır.
- Çocukların meraklarının peşinden koşmasına olanak tanıyan ortamlar sunulması gerekmektedir.
- Soru sormaları ve araştırma yapımları desteklenmelidir.
- Kendilerini yeterli ve yetersiz oldukları yönleri gözlemleri için fırsatlar verilmek gerekir.
- Farklılıklara karşı tahammüllü olmaları sağlanmalıdır.
- Erken çocukluk dönemi içerisinde gerek okul öncesi gerekse ilköğretim okulları bünyesindeki sınıflarda yaratıcılığın desteklenmesi için öğretmenlerin pasif etkinliklerden ziyade çocukların aktif olarak katılacakları hareketli etkinlikler, dramatik oyunlar, pantomim, çeşitli olgu, konu, tema veya olayları temel alan oyunlar oluşturmaları desteklenmelidir.
- Yaratıcılığın sadece sanat etkinliklerinden ibaret olmadığını ve pek çok farklı yetenek gerektirdiğinin bilincinde olarak eğitim programları hazırlanırken çocukların analiz, sentez, analogik düşünme vb. yaratıcı yeteneklerini geliştirecek özellikler içermesini sağlamak gerekir.
- Erken çocukluk döneminin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak oyunun bu çocukların en büyük işi olduğu ve yaratıcılıkları geliştirirken bireysel farklılıklarını ve öğrenmenin doğasında var olan aşabilecekleri zorluklarla karşılaşarak, oynayarak ve eğlenerek öğrenmelerini sağlamak esas olmalıdır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Ö. (2004). Yaratıcılık kuramları. A. Öztürk (Ed.) *Çocukta Yaratıcılık ve Drama*, 16-26. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bereiter, C. ve Scardamalia, M.(1993). *Surpassing ourselves: An inquiry into the nature and implications of expertise*. Chicago: Open Court.
- Blakemore, S.J. (2000). *Early learning*. Submission to the House of Commons Sub Committee Inquiry into the Early Years.
- Caluste Gulbenkian, F.(1982). *The arts in school*. London: Caluste Gulbenkian Foundation.
- Capel, S. (1986). Educational gymnastics meeting physical education goals. *Journal of Education, Recreation and Dance*, 57(2), 34–38.
- Carelli, A.O.(1981). Creative dramatics for the gifted: A multi-disciplinary approach. *Roeper Review*, 5(2), 29-31.
- Chein, C ve Hui, A.N.N. (2010). Creativity in early childhood education: Teachers' perception in three Chinese societies, *Thinking Skills and Creativity*, 2010 Iss.In Pres.
- Cheung, R.H. P. (2010). Designing movement activities to develop children's creativity in early childhood education *Early Childhood Development and Care*, (180)3, 377-285.
- Claxton, G.(2003). A perspective on creativity. Primary Leadership Paper, 10 September. London: NAHT.
- Cleland, F.E., & Gallahue, D.L. (1993). Young children's divergent movement ability: Study I. *Perceptual and Motor Skills*, 77, 535–544.
- Craft, A. (2001). Little c creativity. in A. craft, B. Jeffery ve M. Leibling (eds) *Creativity in Education* London: Continuum.
- Cresci, M.M. (1989). *Creative dramatics for children*. Glenview,IL: Scott, Frosman.
- Csikszentmihalyi, M. (1991). *Flow: The Psychology of the Optimal Experience*. New York: Harper Collins.

- Csikszentmihalyi, M. ve Wolfe, R. (2000). In K.A., F.J. Monks, R.J. Steinberg, ve R.F. Subotnik (Eds.) *International Handbook of Giftedness and Talent* (2.nd ed., s:81-93). Oxford, UK: Elseiver Science.
- Çetin, Z. (2010). Yaratıcılığın gelişimi.E. Çelebi Öncü (Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi*. (82-94). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Daniels-McGhee, S. ve Davis, G.A.(1994). The imagery-creativity connection. *Journal of Creative Behavior*, 28, 151-176.
- Darıca, N. (2003). *Yaratıcı Etkinlikler Uygulama Kitabı*, İstanbul: Morpa Yayıncılık
- Davis, G. A. ve Rimm, S. B.(2004). *Gifted and Talented Children*.(5.ed.). Boston:Pearson Educational Inc.
- Davis, G. A.(2003). Identifying creative students, teaching for creative growth. In N. Colangelo ve G. A. Davis (Eds.), *Handbook of Gifted Education* (3rd ed. S:311-324.). Boston: Allyn & Bacon.
- Davis, G.A., Helfert, C.J. ve Spapiro, G.R.(1992). Let's be an ice cream machine! Creative dramatics. In .S. J. Parnes (Ed.), *Source Book for Creative Problem Solving* (384-392). Buffalo NY: Creative Education Foundation.
- Dawson, V.L., Dandrea, T., Affitino R.A. & Westby, E.L. (1999). Predicting creative behavior: A reexamination of the divergence between traditional and teacher defined concepts of creativity, *Creative Research Journal*, 12,1,57-66.
- Diamund, M. ve Hopson, J.(1998). *Magic Trees of the Mind*. New York: Datton.Dubuque, IA: Eddie Bowers.
- Duffy, B. (2006). *Supporting Creativity and Imagination in the Early Years*. (2. ed.)London: Open University Press.
- Erbay, F. (2010). Hikayelerden oyun oluşturma. Ömeroğlu, E., Yayla Ceylan, Ş. Erbay, F.ve Özyürek, A. *Okul Öncesi Eğitimde Dramatik Etkinliklerden Dramaya Teoriden Uygulamaya* (115-118). Ankara: Eğiten Kitap
- Feldman, D.H., Csikszentmihalyi, M.ve Gardner, H.(1994). *Changing the World: A Framework for the Study of Creativity*. Westpoet, CT: Preager.

- Fisher, R. (2003). *Understanding Creativity: A Challenging Concept. Primary Leadership Paper*, 10 September. London: NAHT.
- Galda, L., Cullinan B.E. ve Strickland, D.S.(1997). *Language, literacy and the Child*. (Second Ed.) Florida: Harcourt Brace Collage Publishers.
- Gardner, H. (1993). *Creating Minds. An anatomy of creativity through the lives of Picasso, Einstein, Stravinsky, Elliot, Graham, and Gandhi*. New York: Harper-Collins.
- Gerhardt, S.(2004). *Why Love Matters*. Hove: Brunner-Routledge.
- Gönen, M., Şahin, S., Tanju, E. ve İpek, A. (1998). *Çocuklar İçin Yaratıcı Etkinlikler*. Ankara.
- Gopnik, A., Metzoff, A ve Kuhl, P.(2001). *How Babies Think*. London: Phonix.
- Guilford, J. P. (1967). The nature of human intelligence. *Journal of Teaching in Physical Education*, 11, 112–125.
- Lloyd, M.L. (1998). *Adventures in Creative Movement Activities: A Guide for Teaching*. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- MacGregor, C.(1996). *Yaratıcı Bir Çocuk Yetiştirme. Genç Beyinler İçin Cazip Etkinlikler ve Oyunlar*. (Çev: Ersin Soylu) İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Makel, M.C. & Plucker, J.A. (2010). Creativity. InS. Pfeiffer (eds.) *Handbook of Giftedness in Children*.(pp:248-270).New York: Springer Science+Business Media.
- Matthews, J.(1994). *Helping Young Children to Draw and Paint in Early Childhood*. London: Hodder and Stoughton.
- McBride, R.E. (1991). *Critical Thinking an Overview with İmplications for Physical Education*. London: Phonix
- McCaslin, N.(1974). *Creative dramatics in the classroom*. New York: Mac Kay.
- McKellar, P. (1957). *Imagination and Thinking*. London:Cohen and West.
- McKinnon, D.W.(1962). The nature and nurture of creativite talent. *American Psychologist*, 17:484-95.
- Moyles, J. (1989). *Just Playing?* Buchingam: Open University Press.

- National Advisory Committee on Creativity, Culture and Education (NACCE, 1999). *All Our Futures: Creativity, Culture and Education*. London: DfEE.
- Ömeroğlu, E. (2005). *Yaratıcı düşünme*. E. Ömeroğlu ve A. Kandır *Bilişsel Gelişim*. Ankara: Mor-Pa Kültür Yayınları
- Parnes, S.(1963). Development of individual creative talent, in C.W. Taylor ve F. Barrons (eds) *Scientific Creativity: Its Recognition and Development*. New York: Wiley.
- Piaget, J.(1926). *The Language and Thought of the Child*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Piaget, J.(1951). *Play, Dreams and Imagination in Childhood*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Pica, R. (2004). *Experiences in Movement: Birth to Age Eight* (3rd ed.). Clifton Park, NY: Thomson/Delmar Learning.
- Piirto, J. (1998). *Talented Children and Adults: Their Development and Education* (2.nd ed.). New York: McMillan.
- Prentice, R. (1994). "Experiential learning in play and art" in J. Moyles (ed.) *The Excellence of Play*. Buchingam: Open University Press.
- Runco, M.A.(2007). *Creativity*. Research Development and Practice. Elseiver Inc.
- Şahin, S. (2003). Özel eğitimin tarihçesi. A. Ataman (Ed.) *Özel Eğitime Giriş*.(s: 99-120).Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- San, İ.(1979). *Sanatsal Yaratma ve Çocukta Yaratıcılık*. 2.Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Steinberg, R.J. ve Williams, W.M.(2002). *Educational Psychology*. Boston: Allyn & Bacon.
- Tardif, T.Z. ve Sternberg, R.J.(1988). What do we know about creativity? In R.J.Steinberg (Ed.), *The Nature of Creativity* (s:429-440). New York: Cambridge University Press.
- Torrance, E. P. (1962). *Guiding Creative Talent*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Torrance, E. P. (1979). *The Search for Satori and Creativity*. Buffalo, NY: Creative Education Foundation.

- Torrance, E. P. (1987). Teaching for creativity. In S. G. Isaksen (Ed.), *Frontiers of Creativity Research*. Buffalo, NY: Bearly Limited.
- Torrance, E. P. (1995). *Why Fly?* Norwood, NJ: Ablex.
- Torrance, P. (1966), *The Torrance Tests of Creative Thinking: Technical-Norms Manual* (research edition), Princeton, NJ: Personnel Press.
- Trevarthen, C. (1995). The child's need to learn a culture. *Children and Society*, 9 (1), 5-19.
- Üstündağ, T.(2005). *Yaratıcılığa Yolculuk*. 3. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vygotsky, L.S.(2004). Imagination and creativity in childhood. *Journal of Russian and East European Psychology*, 42 (1),7-97.
- Way, B. (1967). *Development Through Drama*. London: Longman
- Yavuzer, H. (2009). *Resimleriyle Çocuk* (13. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yayla Ceylan, Ş. (2010a). Dramada hareket çalışmaları. Ömeroğlu, E., Yayla Ceylan, Ş. Erbay, F.ve Özyürek, A. *Okul Öncesi Eğitimde Dramatik Etkinliklerden Dramaya Teoriden Uygulamaya* (s:65-70). Ankara: Eğiten Kitap.
- Yayla Ceylan, Ş. (2010b). Dramatik etkinliklerde pandomim. Ömeroğlu, E., Yayla Ceylan, Ş. Erbay, F.ve Özyürek, A. *Okul Öncesi Eğitimde Dramatik Etkinliklerden Dramaya Teoriden Uygulamaya* (s:73-76). Ankara: Eğiten Kitap.
- Yazıcı, Z.(2003).Dil merkezli okul öncesi eğitim programları. Okul öncesi eğitim kurumlarında etkin bir öğrenme ortamında sanat etkinlikleri ile çocukların yaratıcılıklarının geliştirilmesinde farklı bir yaklaşım. *Erken çocukluk gelişimi ve eğitimi sempozyumu Geleceğe Bakış*. Ankara: Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, MEB Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü ve Kök Yayıncılık işbirliği.